

NYT FRA SPROGNÆVNET

MAJ 2023

Dansk
Sprognævn

INDHOLD

Kønsneutrale pronominer: danskernes erfaringer og holdninger

Hvad er danskernes erfaringer med og holdninger til kønsneutrale pronominer?

Retskrivningsordbogen 2024

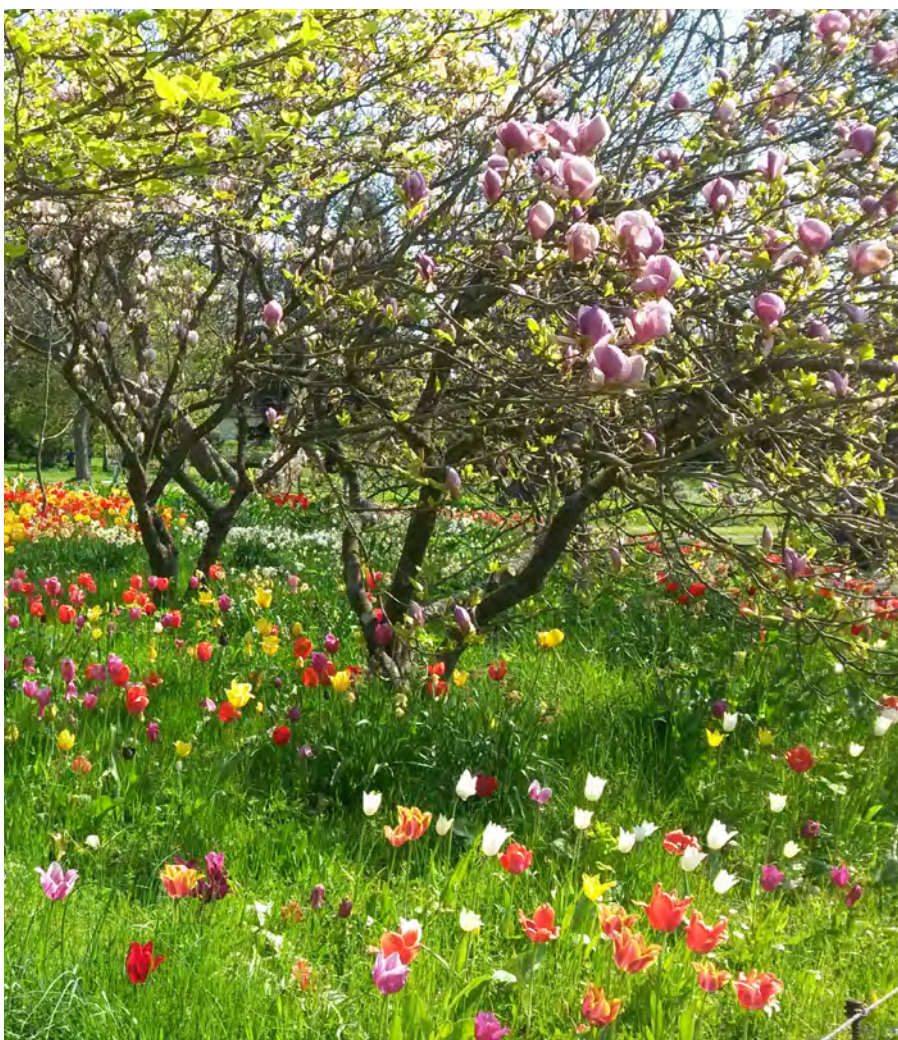
Læs om arbejdet med den næste udgave af *Retskrivningsordbogen*.

Skal vi lege røvere og politiere?

Hvor kommer udtrykket *politier* fra, og bliver det kun brugt af barnlige sjæle?

Vor/vort/vore er forældet

Hvad blev der af *vor*, *vort* og *vore*?

Spørgsmål & svar

■ Rende og hønse

■ Hvid januar

■ Oksekød eller kokød?

■ Sex og seksualitet

■ Tredjegradsforhør

Kønsneutrale pronominer: danskernes erfaringer og holdninger

Kønsneutrale pronominer som entals-*de* og *hen* har været diskuteret en del i medierne de senere år. Men hvordan forholder den brede befolkning sig egentlig til kønsneutrale pronominer? Vi har undersøgt næsten 4000 danskeres svar på spørgsmål om bl.a. deres erfaringer med og holdninger til de omdiskuterede pronominer.

MARIANNE RATHJE
(f. 1973) er seniorforsker i Dansk Sprognævn.

THRINE VICTORIA JARNOT MELINE
(f. 1998) er stud. mag. og studentermedhjælper i Dansk Sprognævn.

DE SENESTE SÆSONER af underholdningsprogrammet X Factor på TV 2 har værten, Sofie Linde, budt velkommen med et "Mine damer og herrer og **de/dem** derimellem!". Den sidste del af velkomsthilsenen har hun efter eget udsagn tilføjet "for at omfavne alle, der måtte se med. Det er på mange måder lidt stereotyp at sige 'mine damer og herrer'" (Mejdahl & Fernandez 2023).

I Københavns Kommune udgav man i 2022 en kommunikationsvejledning til kommunens medarbejdere der var en guide til kønsinkluderende sprog (Københavns Kommune 2022). I vejledningen findes et afsnit med titlen "Brug af pronominer (stedord)" der starter sådan her:

"Pronominer (stedord) er vigtige småord som fx 'han', 'hun', 'den', 'vores', 'min' osv. De henviser til personer, genstande eller forhold uden at bruge et navn eller en beskrivelse. Når du kommunikerer kønsinkluderende, skal du overveje brugen af særligt 'han', 'hun', 'ham', 'hende', 'hendes' og 'hans'. Her er det vigtigt, at du undgår generel brug af 'han' og 'hun' i det talte og skrevne sprog. Du kan i stedet bruge 'borgeren', 'københavneren', 'barnet', 'vedkommende' m.m. Et andet meget brugt alternativ til 'han/ham' og 'hun/hende', er pronomenerne '**de/dem**' og ind imellem '**hen**'. Men sørg for at have dialogen om, hvad det kan være for pronominer, personen ønsker at anvende." (vores fremhævning).

Overfor Sofie Lindes og Københavns Kommunes (opfordring til) brug af kønsinkluderende pronominer blev tv- og radiovært Adrian Lloyd

Hughes i sommeren 2022 citeret for at kalde det "volapyk" når transkønnede eller nonbinære enkeltpersoner vil omtales med *de*: "Alle, jeg kender, bruger udelukkende stedord som "de" eller "dem" om **flere** personer. Hvis man bruger dem om **enkeltpersoner**, skaber det simpelthen forvirring," sagde han til Berlingske (Lindberg 2022, vores fremhævning).

Der er ingen tvivl om at der blæser kønsidentitetsmæssige vinde over det danske samfund i disse år, at prominente personer forholder sig til dette i medierne, og at større organisationer forholder sig til det på arbejdspladserne.

Men hvordan forholder den brede befolkning sig egentlig til kønsneutrale pronominer? Tidligere har sprogbrugen indenfor LGBT+-miljøet været undersøgt (af fx Miltersen 2018, 2022), men vi har i artiklen her et bredere fokus. Vi har således ønsket at undersøge hvilke erfaringer et bredt udsnit af den danske befolkning har ift. kønsneutrale pronominer, og hvad deres holdninger til dem er.

SPØRGESKEMA OG RESPONDENTER

For at finde ud af hvad danskerne mener om kønsneutrale pronominer, har vi udformet et spørgeskema med spørgsmål om hvilke erfaringer de adspurgte har med de kønsneutrale pronominer, hvilke holdninger de har til dem, hvilket kønsneutralt pronomen de foretrækker, og hvor sprogligt acceptable de mener at forskellige sætninger med kønsneutrale pronominer er. Spørgeskemaet indeholdt også spørgsmål om respondenternes alder, bopæl, uddannelse og køn. Derudover blev respon-

denterne også spurgt om hvorvidt de er aktive i LGBT+-miljøet.

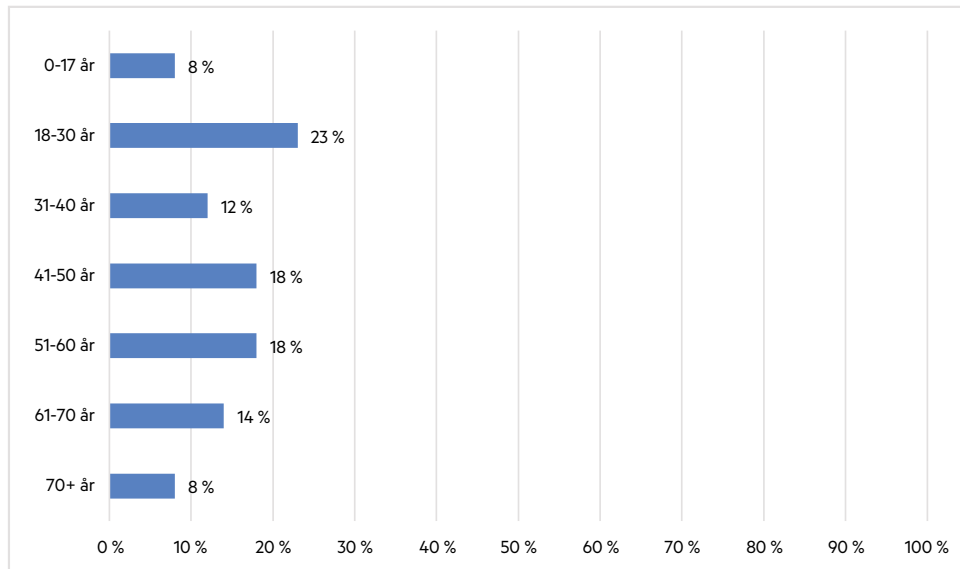
Spørgeskemaet blev distribueret til forskellige målgrupper¹ for at få et så repræsentativt datasæt som muligt. Disse grupper distribuerede vi spørgeskemaet til via mail til diverse foreninger, specifikke skoler og gymnasier. Vi forsøgte også at nå ud til nogle af målgrupperne via Facebook ved at slå spørgeskemaundersøgelsen op i forskellige grupper, bl.a. i bygrupper og diverse interessegrupper. Overordnet sigtede vi også efter at få en bred fordeling ift. køn, alder, geografisk placering, uddannelsesmæssig baggrund og beskæftigelse.

Spørgeskemaet var tilgængeligt for besvarelse i tre uger i oktober 2022, og 3911 respondenter gennemførte undersøgelsen. Af disse identificerede 66 % sig som kvinder, 27 % som mænd, 4 % som nonbinære, 1 % som kønsflydende², og 2 % som andet. 18 % af respondenterne angav at de er aktive i LGBT+-miljøet.

Aldersfordelingen er forholdsvis spredt, selvom der er lidt flere i aldersgruppen 18-30 år (se figur 1) end i de øvrige aldersgrupper.

Geografisk er respondenterne spredt ud over hele landet. Dog er der flest fra hovedstadsområdet (37 %), næstflest fra Region Syddanmark (24 %), mens der er færrest fra Region Nordjylland (8 %). Respondenterne er forholdsvis veluddannede. Således har majoriteten en lang videregående uddannelse (36 %) eller en mellem-lang videregående uddannelse (29 %), men der er også 15 % hvis højeste uddannelse er en gymnasial uddannelse, og 9 % som kun har en grundskoleuddannelse.

Figur 1: Alder på undersøgelsens respondenter.

ERFARINGER

Vi var først og fremmest interesserede i hvor meget erfaring danskerne har med kønsneutrale pronominer. Som nævnt i indledningen har der været en del fokus på kønsneutrale pronominer i medierne de senere år, og vi ville gerne vide hvor meget pronominerne egentlig fylder i den brede befolknings hverdag. Vi stillede derfor spørgsmålet: *Hvad er dine erfaringer med kønsneutrale pronominer?* Som svarmulighed til dette spørgsmål var der en helt åben tekstboks, altså *ikke* lukkede svarmuligheder man kunne vælge ud fra. Vi har derfor meningskondenseret (Kvale og Brinkmann 2015) disse svar, dvs. kategoriseret de svar som lignede hinanden indholdsmæssigt, i samme gruppe. Vi var dog nødt til at sortere en del svar fra (24 %) som ikke drejede sig om erfaringer, men snarere var udtryk for holdninger der først skulle svares på senere i spørgeskemaet.

Det svar flest respondenter har givet på spørgsmålet om erfaring, har vi grupperet under overskriften "Kender/har mødt en person der gerne vil/ville omtales med det" (24 %). Vi har

kigget nærmere på hvorvidt forholdet til denne person var "nært", "halvnært" eller "perifert". De fleste har givet et svar der kan kategoriseres som en perifer relation (37 %), fx bekendte, børns/venners/familiemedlemmers venner, internetvenner/bekendtskaber, deltagere til samme konference/fest, en man har mødt én/få gange. Fx:

- "Har haft en klient på mit arbejde"
- "Der er en enkelt elev i parallelklassen, der gerne vil kaldes de/dem"
- "Elever på min arbejdsplads (gymnasium)"

32 % har en nær relation, dvs. fx familiemedlemmer, venner, kæreste/partner/ægtefælle:

- "Jeg har en del venner, der bruger kønsneutrale stedord"
- "Mit barn på 16 er nonbinær og foretrækker de/dem"

21 % af respondenterne har erfaring med kønsneutrale pronominer fra hovedsageligt medierne, fx:

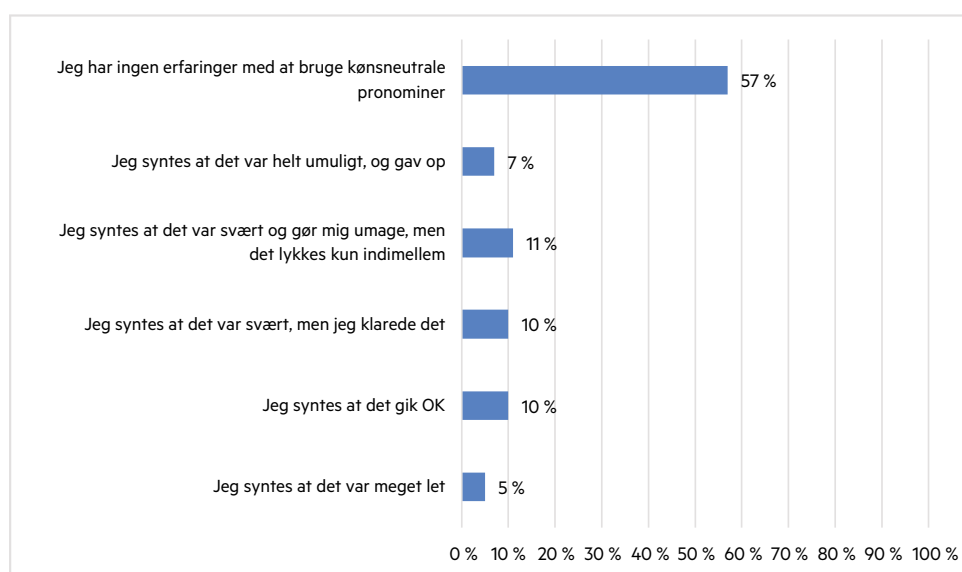
- "Jeg kender ingen personligt, men har da hørt om det i radio/på nettet. Bl.a. kendte personer, men også ukendte"
- "Jeg har set det en enkelt gang hos DR"
- "Jeg hører mere om kønsneutrale ord i den offentlige debat, end jeg ser dem brugt i praksis"
- "Har hørt om det på TikTok men aldrig mødt nogen"

Som nævnt ovenfor er der 18 % af respondenterne der angiver at de er aktive i LGBT+-miljøet⁵. Gennem artiklen her har vi valgt at præsentere de samlede resultater af svarene fra alle respondenterne, men samtidig også at præsentere resultaterne hvor respondenterne med tilknytning til LGBT+-miljøet er sorteret fra. Det har vi fordi vi i denne undersøgelse netop er interesseret i hvordan majoritetsdanskere uden tilknytning til LGBT+ ser på og anvender kønsneutrale pronominer, eftersom de danske undersøgelser der hidtil er lavet på området, er foretaget på et "indefamiljø", dvs. LGBT+-miljøet (fx Miltersen 2018, 2022). Ved også at undersøge "udefamiljøet" kan

vi finde ud af hvordan de kønsneutrale pronominer modtages i dette miljø, og hvor udbredt kendskabet til pronominerne er her.

Fraregner vi de LGBT+-aktives svar på spørgsmålet *Hvad er dine erfaringer med kønsneutrale pronominer?*, er det nu svaret "erfaring fra medierne" der er det hyppigste (24 %). Svaret fortæller os at medierne spiller en stor rolle når det gælder de kønsneutrale pronominer: Hvis ikke medierne skrev om pronominerne, ville mange danskere slet ikke vide noget om dem. "Kender/har mødt nogen der gerne vil/ville omtales med det" er nu på 19 % uden de LGBT+-aktive. Hvis man fraregner de LGBT+-aktive respondenter, er dem respondenterne kender der ønsker at blive omtalt med kønsneutrale pronominer, endnu mere perifere, nemlig 47 % (andelen der har en nær relation, er nede på 22 %). Som ventet har de ikke-aktive i LGBT+-miljøet altså et noget fjernere forhold til kønsneutrale pronominer end de aktive, ligesom de også har mere sparsom erfaring med de kønsneutrale pronominer.

Det næste spørgsmål i spørgeskemaet var *Hvis*

Figur 2: Fordelingen af svar på spørgsmålet *Hvis du har erfaringer med at bruge kønsneutrale pronominer, hvordan synes du så det var at bruge dem?* blandt de respondenter der ikke er aktive i LGBT+-miljøet.

du har erfaringer med at bruge kønsneutrale pronominer, hvordan syntes du så det var at bruge dem? Da vi her går ud fra at de respondenter der er aktive i LGBT+-miljøet, har flere erfaringer og derfor er påvirkede af dette når de skal vurdere hvor let eller svært det er at anvende kønsneutrale pronominer, har vi delt respondenterne op i aktive og ikke-aktive i LGBT+-miljøet.

Blandt dem som ikke er aktive i LGBT+-miljøet, er der hele 57 % som ikke har erfaring med at bruge kønsneutrale pronominer.

Herefter har de fleste givet blandede svar: at de både syntes at det var svært, men også ok. De færreste syntes det var helt umuligt (7 %), eller modsat at det var meget let (5 %).

Blandt de aktive i LGBT+-miljøet ser billedet helt anderledes ud.

Kun de færreste i denne gruppe har ingen erfaringer med at bruge kønsneutrale pronominer (11 %), og de fleste syntes enten at det var ok at bruge kønsneutrale pronominer (28 %), eller at det var meget let (42 %). Det er her oplagt at tolke forskellen på dem der er aktive i LGBT+,

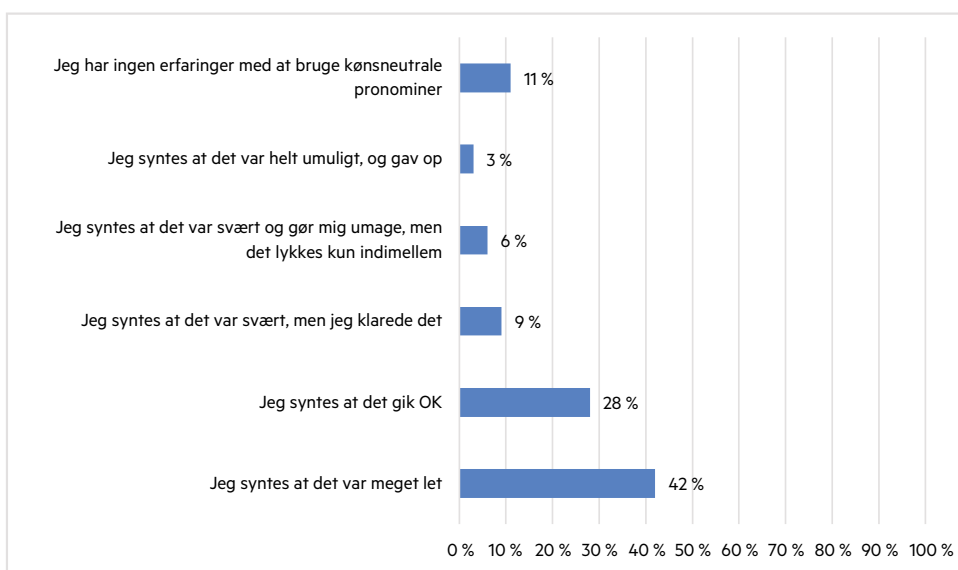
og dem der ikke er, som forskelle i hhv. træning og manglende træning i at bruge kønsneutrale pronominer og/eller som udtryk for at positive og negative holdninger også gør en forskel (se afsnittet "Holdninger").

HOLDNINGER

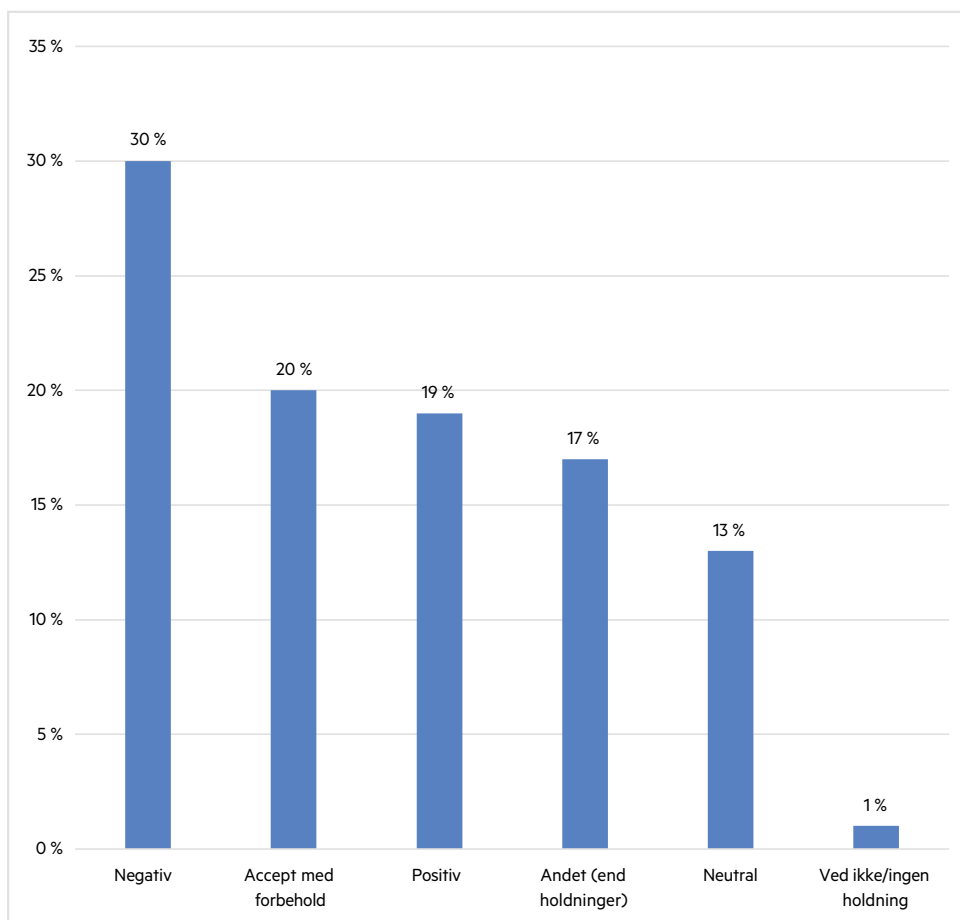
For at finde ud af hvad danskernes holdninger er til kønsneutrale pronominer, har vi stillet spørgsmålet: *Hvad synes du om at nogle personer ønsker at blive omtalt med kønsneutrale pronominer?* Da svaret på dette spørgsmål skulle formuleres af respondenterne i et tomt tekstfelt, og således var helt åbent, har vi også her meningskondenseret respondenternes svar. Det blev til de kategorier som ses i figur 4.

Der var flest respondenter (30 %) som angav en holdning som kunne kategoriseres som negativ, fx:

- "Det er skørt"
- "Jeg synes det er et modefænomen"
- "Latterligt – 2 køn, han/hun"

Figur 3: Aktive respondenter i LGBT+'s svar på spørgsmålet *Hvis du har erfaringer med at bruge kønsneutrale pronominer, hvordan syntes du så det var at bruge dem?*

Figur 4: Respondenternes holdninger til at nogle personer ønsker at blive omtalt med kønsneutrale pronominer.

- "Det er utrolig dumt jeg kan jo heller ik sige jeg bare er en angrebshelikopter"
- "Jeg finder det underligt og svært at forstå. Jeg opfatter det tit som om, de pågældende meget gerne vil føle sig helt specielle og være i fokus"
- "Jeg synes, at det er underligt at kræve af andre, at de skal deltage i en kønsopfattelse baseret på følelser og ikke på fakta"
- "Jeg synes, det er selvoptaget, tyranniserende og træls"
- "Det har jeg svært ved at sætte mig ind i. Det virker meningsforstyrrende, og jeg synes, det er en stor forventning at have til sine medmennesker"

- "Jeg synes, at det er respektløst overfor vores sprog. Bevar vores gode sprog og stå fast"

Som det fremgår af eksemplerne ovenfor, går de negative svar på at respondenterne synes at kønsneutrale pronominer er "underlige", og flere har den opfattelse at der kun findes to køn, og at man ikke selv kan bestemme hvad man "er". Desuden mener flere af de negative respondenter at det er selvoptaget og krævende at nonbinære personer ønsker af andre at de skal bruge kønsneutrale pronominer i omtale, og en del forstår ikke behovet for dem. Visse synes også at de

kønsneutrale pronominer er ødelæggende for det danske sprog.

20 % af respondenterne har den holdning vi har kaldt "accept med forbehold", som egentlig er en blanding af en positiv og en negativ holdning. Fx:

- "Forsøger at være åben over for det, men det er svært, når det er en så gennemgribende ændring af egen sprogbrug"
- "Det er ok for mig, at de ønsker det, men ikke at de skælder ud, når det trods gode intentioner ikke lykkes"
- "Det er ok, men disse personer må være tålmodige og overbærende over for os, der er vokset op i en anden tid"
- "For mig er det ok, hvis folk har det sådan, men så må man selv gøre opmærksom på det, da det jo ikke kan ses"

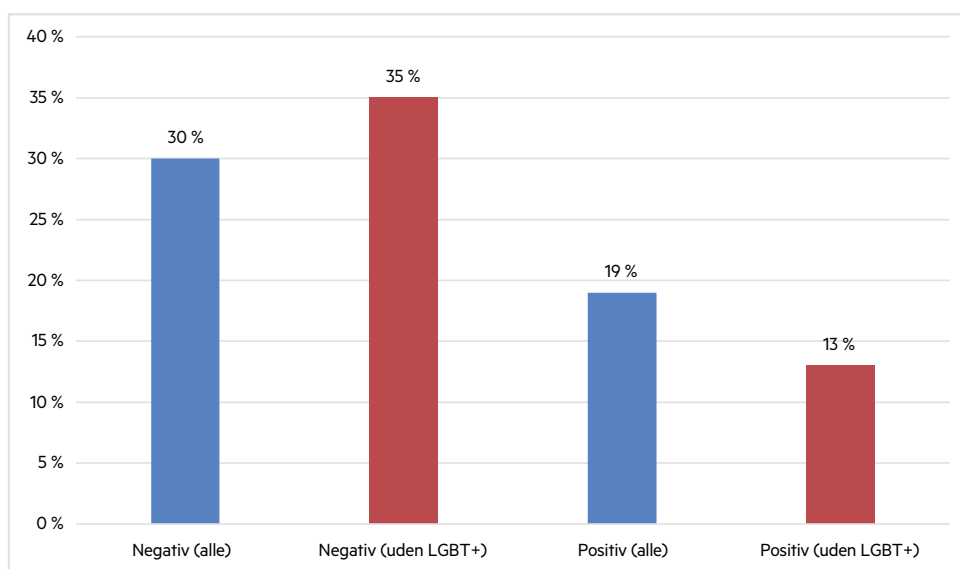
Det er karakteristisk for denne gruppe af respondenter at de har gode intentioner om at være åbne og respektere ønsket om brugen af de kønsneutrale pronominer, men at de synes det er

svært at vænne sig til at bruge dem, og at mange af dem oplever fordømmelse hvis ikke det lykkes dem. Flere af dem vil også gerne gøres opmærksom på at de skal bruge kønsneutrale pronominer, så de ikke begår fejl.

19 % af respondenterne har derimod en udelukkende positiv holdning til at nogle gerne vil omtales med kønsneutrale pronominer, fx:

- "Det er fint, folk bør selv være i stand til at vælge hvordan de bliver omtalt, og andre bør respektere det valg"
- "Det er så fedt at man finder noget der passer til en"
- "Jeg kan ikke forstå, hvorfor det overhovedet er en debat. Synes egentlig bare, at det er almindelig høflighed og respekt for et andet menneske, at omtale dem som de ønsker det, det gør ikke nogen forskel for mig personligt, at jeg skal bruge et kønsneutralt pronomen om et andet menneske"

De respondenter der har en positiv holdning, lægger vægt på at man selv skal have lov til at

Figur 5: Negative og positive holdninger til kønsneutrale pronominer blandt alle respondenter (blå) og uden svar fra aktive i LGBT+-miljøet (rød)⁴.

vælge det pronomen der passer til en, og at andre bør respektere det valg.

13 % af respondenterne svarer at kønsneutrale pronominer er ok med dem. Det har vi valgt at kategorisere som en neutral holdning da den hverken er positiv eller negativ, blot konstaterende og accepterende.

Når vi laver en optælling hvor vi frasorterer gruppen af aktive i LGBT+-miljøet, bliver der flere svar der kan kategoriseres som negative, og færre der kan kategoriseres som positive.

Som det er forventeligt, er der dermed flere der giver udtryk for positive holdninger når de har LGBT+-miljøet som en del af deres hverdag, og flere der er negative når de ikke er en del af dette miljø.

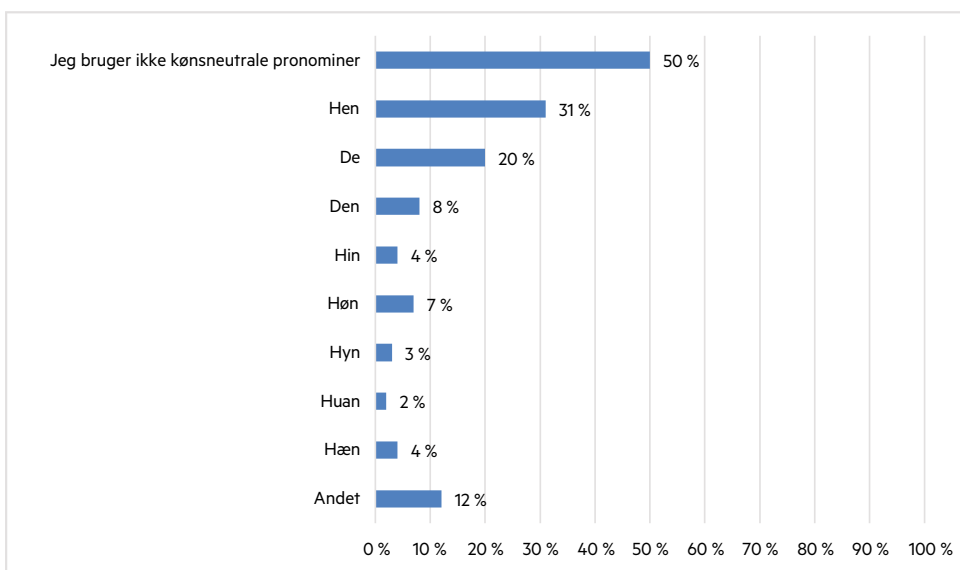
FORETRUKKET KØNSNEUTRALT PRONOMEN

Vi har også spurgt respondenterne om hvilket kønsneutralt pronomen de foretrækker at bruge i omtale af en person. De valgmuligheder vi præsenterede respondenterne for, og som fremgår af figur 6, stammer fra Miltersen (2022, kapitel

5), hvor der er en gennemgang af de kønsneutrale pronominer der har været anvendt og/eller foreslået i dansk. Særlig opmærksomhed skal de to kønsneutrale pronominer *hen* og *de* have pga. deres popularitet: *Hen* er oprindeligt et svensk kønsneutralt pronomen. Det er efter mange års afvisning og debat i Sverige nu blevet velkendt og etableret, og det blev i 2015 optaget i den svenske ordbog SAOL (Svenska Akademiens ordlista) (Bylin & Melander 2023: 49 ff.). *De* er en oversættelse af det engelske kønsneutrale pronomen *they*, som i 2019 blev optaget i den amerikanske ordbog Merriam-Webster (<https://www.merriam-webster.com/words-at-play/singular-nonbinary-they>).

I resultatgennemgangen i dette afsnit har vi fra starten delt respondenterne op i aktive i LGBT+-miljøet og ikke-aktive i LGBT+-miljøet. Når det gælder dem som ikke er aktive i LGBT+-miljøet, svarer halvdelen at de ikke bruger kønsneutrale pronominer (50 %).

Af dem der faktisk bruger kønsneutrale pronominer, foretrækker 31 % *hen*. Herefter følger *de* med en noget mindre tilslutning (20 %). At

Figur 6: Respondenternes (ikke-aktive i LGBT+-miljøet) svar på hvilket kønsneutralt pronomen de foretrækker at bruge i omtale af en person⁵.

det er *hen* der foretrækkes, er bemærkelsesværdigt, eftersom tidligere forskning (Miltersen 2018) har vist at *de* var det foretrukne. Miltersens undersøgelse bestod dog af en spørgeskemaundersøgelse hvis respondenter udgjordes af "1) nonbinære og genderqueer⁶ personer og 2) kvinder og mænd som ønskede at blive refereret til med andre pronominer end *hun* eller *han*" (Miltersen 2018: 1, vores oversættelse). Der er altså forskel på om man på den ene side er ikke-ciskønnet⁷ eller foretrækker at blive omtalt med et nonbinært pronomen og på den anden side ikke tilhører denne gruppe eller har dette ønske.

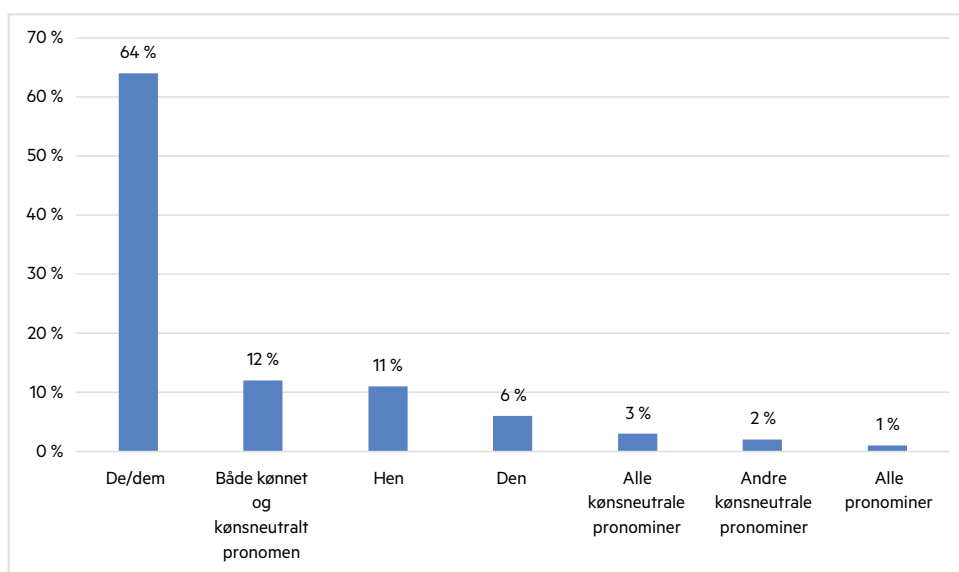
I nærværende undersøgelse har vi også spurgt respondenterne om om de selv ønskede at blive omtalt med et kønsneutralt pronomen, og det gjorde 229 af dem, dvs. 6 %. Denne gruppe har vi spurgt om hvilket pronomen de foretrækker at blive omtalt med.

Som det ses i figur 7, ønsker det store flertal af dem som gerne vil omtales med et kønsneutralt pronomen, at blive omtalt med *de/dem*.

Men hvorfor foretrækker den ene gruppe *de/dem* og den anden gruppe *hen*? Allerede i

spørgeskemaets spørgsmål om holdninger til de kønsneutrale pronominer handlede mange af svarene om det sproglige. Selv de respondenter som var positive overfor og respekterede ønsket om kønsneutrale pronominer, angav at de har reservationer over for den kønsneutrale variant *de*:

- "Jeg elsker det, og vil gerne lære det [at bruge kønsneutrale pronominer]! Men jeg ville sådan ønske, der fandtes et kønsneutralt pronomen, der ikke i forvejen refererede til flertal!"
- "Jeg synes, det er helt i orden [at bruge kønsneutrale pronominer]. Men jeg synes, det er helt håbløst, når en person vil omtales *de/dem*, som jo står i flertal. Det gør kommunikationen så svær og stiv, fordi det opleves komplet ulogisk. Ville foretrække et tredje pronomen som *hen*"
- "Jeg er helt forstående overfor, at der er et behov [for kønsneutrale pronominer] – det ser man jo tydeligvis, og det må man respektere. Jeg kan derimod ikke forlige mig med, at man tager allerede eksisterende pronominer og an-

Figur 7: Svar fra respondenter der ønsker at blive omtalt med et kønsneutralt pronomen, på hvilket kønsneutralt pronomen de ønsker at blive omtalt med.

vender dem efter behov – det er rent ud sagt noget rod, fordi det forstyrrer grammatikken og dermed kommunikationen. I stedet burde man se på, om man langsomt kan indføre et kønsneutralt pronomen for 3. person singularis og simpelthen vedtage det som det nye gældende i dansk”

Trods positive holdninger til tanken om og brugen af kønsneutrale pronomener er der en del respondenter der påpeger at der er problemer med det kønsneutrale entals-*de* eftersom dette også bruges som pronomen i flertal: Det skaber forståelsesvanskeligheder. Flere nævner, som en af respondenterne ovenfor, *hen* som en mulighed, andre at der er en instans, som fx Dansk Sprognævn, der skal indføre en fælles standard. Det har man fx gjort i Frankrig med det kunstigt skabte *iel*, som i 2021 kom med i den netbaserede udgave af ordbogen *Le Robert* (Leth Andersen 2022).

Mange som ikke selv ønsker at blive omtalt med kønsneutrale pronomener, foretrækker i stedet pronomenet *hen* og angiver fx disse grunde:

- ”*Hen* er faktisk neutralt og ental. Det giver ikke anledning til forvirring”
- ”*Hen* er allerede accepteret på vores søstersprog, svensk, og har en neutral klang og lyd. Jeg mener derfor, at det er lettest at tage til sig på dansk”

Men når nu pronomenet *de* møder så meget modstand fordi det ifølge respondenterne er svært at bruge i praksis, hvorfor foretrækker de der ønsker at blive omtalt med kønsneutrale pronomener, så denne variant? Hvorfor ønsker de ikke *hen*?

Ud over begrundelser som at *de* ”føles rigtigt” og ”mest naturligt”, angiver respondenterne bl.a. disse argumenter:

- ”Personligt foretrækker jeg at bruge pronomener som har eksisteret i længere tid frem for et forholdsvist nyt ord som *hen* eller *høn*”
- ”Bryder mig personligt ikke så meget om neopronomener⁸”
- ”Fordi *de/dem* er mest udbredt”
- ”Det giver mest mening også at oversætte til engelsk (They/Them) fordi jeg har mange engelsktalende venner”
- ”Folk ser generelt ned på ”*hen*” som en svensk hippieting”
- ”*Hen* er personligt for nyt for mig til at føle mig tilpas i, og synes personligt det ligger for tæt op ad *hun/hende* i daglig tale”
- ”Fordi at det er pronomener vi allerede har i sproget: ”se, der er nogen der har tabt sin taske, jeg håber at DE finder den eller at den bliver returneret til DEM”. Dels fordi at de trækker parallel til det engelske ”they/them” som alligevel er meget udbredt i LGBT+-miljøet”
- ”Jeg ved ikke, hvordan jeg skulle bøje *hen* som possessivt pronomen. *Hens?*”
- ”Jeg bryder mig ikke om *hen*, fordi det signalerer, at der findes 2 køn, og så har vi mixet dem”

Respondenterne der foretrækker at blive omtalt med *de*, mener altså at fordelene ved denne variant er at *de* allerede er i dansk, og at *de* i forvejen kan bruges når man ikke kender kønnet på personerne man omtaler. Desuden er fordelene at *de* ifølge respondenterne er det mest udbredte kønsneutrale pronomen og det der er lettest at oversætte til engelsk, eftersom det hedder *they/them* på dette sprog. I modsætning hertil er der noget konstrueret og nyt over *hen* og ”trælse” svenske konnotationer. Desuden er der med *hen* en lydlig lighed med *hun/hende*, og fordi kun et enkelt bogstav er ændret ift. *han/hun*, peger *hen* på det binære system man gerne

» vil lægge afstand til. Det samme er ikke tilfældet med *de*. Endelig opleves der bøjningsproblemer ved at bruge *hen*, for det vides ikke hvad det hedder i genitiv (se afsnittet ”Sproglig acceptabilitet” nedenfor).

I Sprognævnet er vi det sidste års tid blevet spurgt om hvilket kønsneutralt pronomen vi anbefaler hvis man ikke ønsker at bruge *han* eller *hun*. Vi har svaret at vi først og fremmest anbefaler at man tager hensyn til de personer man omtaler, og deres præferencer. Men kender man ikke disse præferencer, har vi anbefalet både *de* og *hen* af de følgende grunde: Ifølge Miltersen (2022) er *de* det mest benyttede kønsneutrale pronomen i Danmark blandt non-binære og transkønnede. *Hen* har vi anbefalet ud fra et nordisk hensyn, da det er det kønsneutrale pronomen som anvendes i både Sverige og Norge. *Hen* forekommer desuden mere umisforståeligt fordi det ikke (også) henviser til pluralis.

Nærværende undersøgelse har som beskrevet ovenfor bekræftet at *de* og *hen* fortsat må være de kønsneutrale pronomener der skal anbefales, og med undersøgelsen her har vi fået adgang til endnu flere argumenter for begge former.

SPROGLIG ACCEPTABILITET

I Sprognævnet er vi også løbende blevet stillet disse spørgsmål:

- Hvordan anbefaler Sprognævnet at man i forbindelse med kønsneutralt *de* bøjer adjektiver og possessive pronomener – i ental eller flertal?
- Hvordan anbefaler Sprognævnet at man bøjer *hen*?

Mht. førstnævnte spørgsmål har vi anbefalet at man ved kønsneutralt *de* holder sig til ental for

entydigt at vise at der kun er tale om én person til trods for at *de* tidligere udelukkende var et flertalspronomen. Det betyder altså at vi ved adjektiver har anbefalet fx *De er træf* (og frarådet *De er trætte*) når *de* bruges som kønsneutralt pronomen. Når det gælder de possessive pronomener og kønsneutralt *de*, har vi tilsvarende anbefalet *De tager sine bøger med* (og frarådet *De tager deres bøger med*).

I spørgeskemaundersøgelsen stillede vi også spørgsmål til den sproglige acceptabilitet af forskellige sætninger for på den måde at underbygge Sprognævnets rådgivning mht. acceptabiliteten af possessive pronomener og adjektivbøjning. Mht. adjektiverne spurgte vi til disse to sætninger:

- (1) Nord har lagt sig til at sove. De var træf.
- (2) Nord har lagt sig til at sove. De var trætte.

Respondenterne fandt sætning 1 mere acceptabel end sætning 2. Således gav 25 % af respondenterne sætning 1 den højeste grad af accept (”helt acceptabel”), mens dette kun var tilfældet med 16 % for sætning 2. Dette resultat støtter således Sprognævnets anbefaling.

Mht. de possessive pronomener har vi spurgt til den sproglige acceptabilitet i disse sætninger:

- (3) Nord har lagt sin yndlingsjakke på stolen.
(Nords egen jakke).
- (4) Nord har lagt deres yndlingsjakke på stolen.
(Nords egen jakke).
- (5) Nord har lagt hens yndlingsjakke på stolen.
(Nords egen jakke).

Sætning 3 med *sin* er der kun 7 % der finder ”ikke acceptabel”, mens der er hele 51 % der finder sætning 4 med *deres* ”ikke acceptabel”. Ud fra dette resultat kan Sprognævnet altså også her

fortsætte med at anbefale at bruge *sin* som kønsneutralt possessivt pronomen. Mht. sætning 5 foretrak respondenterne faktisk *hens* sammenlignet med *deres*: Færre, nemlig 41 %, mente at denne sætning var sprogligt ”ikke acceptabel” ift. sætning 4 med *deres*. Her spiller muligheden for misforståelser – er der tale om flertal? – ved *de* som nævnt ovenfor nok også ind.

Mht. spørgsmålet om hvordan Sprognævnet anbefaler at man bøjer *hen*, har vi netop i vores rådgivning givet svaret på at bøjningen i genitiv er *hens*, fx *hens yndlingsjakke*. I nominativ anbefaler vi også *hen*, dvs. når man bruger *hen* som subjekt, fx *Hen er glad i dag*. Endelig anbefaler Sprognævnet *hen* i oblik form, fx *Marie gav hen bogen* eller *Jeg sagde det til hen*. Den anbefalede bøjning af *hen* følger bøjningen af pronominerne *den* og *det* og praksis i norsk (jf. <https://www.sprakradet.no/svardatabase/sporsmal-og-svar/hen/>). Der er altså kun *hen* og *hens* at huske på.

BAGGRUNDSVARIABLE

I dette afsnit ser vi nærmere på hvilke forventninger vi havde til resultaterne ift. respondenternes baggrundsvariable, dvs. faktorer som køn, geografi og uddannelse. Vi ser også på om respondenterne er aktive i LGBT+-miljøet eller ej, og om de hypoteser vi havde, kunne bekræftes. Hypoteserne bygger på hvad man tidligere har fundet ud af om hvem der er åbne over for nye samfundstendenser og særligt sympatiserer med minoriteters rettigheder, herunder LGBT+-miljøet (Goodstein 2021, Fingerhut 2011). Herudfra forventer vi at hhv. unge, veluddannede og kvinder er mest positive over for kønsneutrale pronominer, og selvsagt også dem der er aktive i LGBT+-miljøet.

Mht. kategorien ”bopæl” forventer vi at dem der bor i hovedstaden, og dem der bor i byerne,

er mest positive over for kønsneutrale pronominer. Dette bygger på at forskning har vist at sprogforandringer starter i København og breder sig herfra til resten af landet (fx Jensen, Kristiansen & Maegaard 2015). Befolkningstætheden i byerne gør det dog også sandsynligt at folk med bopæl sådanne steder oftere møder nonbinære personer.

Vi nævner nedenfor kun resultater fra de lukkede svarkategorier, og vi behandler også kun de resultater der er statistisk signifikante (vi opererer med et signifikansniveau på 0,05, og der er brugt chi-i-anden-test og Fisher’s exact-test).

AKTIV I LGBT+ VS. IKKE-AKTIV I LGBT+

De der er aktive i LGBT+-miljøet, er i undersøgelsen mere positivt indstillet overfor kønsneutrale pronominer, har flere erfaringer med kønsneutrale pronominer, finder dem lettere at bruge i omtale af andre og finder sætninger med kønsneutrale pronominer mere sprogligt acceptable end dem der ikke er aktive i LGBT+-miljøet.

ALDER

Undersøgelsen viser at yngre aldersgrupper er mere positivt indstillet overfor kønsneutrale pronominer end ældre aldersgrupper, og at unge har flere erfaringer med kønsneutrale pronominer end ældre aldersgrupper. Aldersgruppen hvor flest har svaret ”jeg har ingen erfaringer med at bruge kønsneutrale pronominer”, er de 70+-årige, hvorimod de 18-30-årige og de 31-40-årige er dem der har svaret dette færrest gange.

Den aldersgruppe hvor flest har svaret at det at bruge kønsneutrale pronominer var ”meget let”, er de 18-30-årige, og de aldersgrupper der har svaret dette færrest gange, er de ældste aldersgrupper: de 51-60-årige, 61-70-årige og 70+-årige.

Også mht. sproglig acceptabilitet er de

» 18-30-årige og de 31-40-årige de aldersgrupper hvor flest har svaret "helt acceptabel", mens dem der har svaret dette færrest gange, er de 70+-årige.

Vi havde ikke på forhånd nogen hypoteser om alder og pronomenvarianter, men undersøgelsen viste at det især er de 18-30-årige der foretrækker pronominet *de*, mens det især er de 31-40-årige og 41-50-årige der foretrækker *hen*.

UDDANNELSE

Hypotesen om at uddannelse ville give mere erfaring med og en positiv holdning til kønsneutrale pronominer, har vi hverken kunnet få be- eller afkræftet fordi tendenserne ikke er tydelige. Det eneste klare resultat hvad denne baggrundsvariabel angår, er at det måske snarere er et spørgsmål om den type af uddannelse man har taget: De der har gennemført en erhvervsuddannelse, er dem der har færrest erfaringer med kønsneutrale pronominer. Det er samtidig også dem der har svaret "jeg bruger ikke kønsneutrale pronominer" flest gange, og dem der har svaret "ikke acceptabel" flest gange til flere af sætningerne med kønsneutrale pronominer.

BOPÆL

De der bor i Region Hovedstaden, har flest erfaringer med kønsneutrale pronominer, de finder det lettest at bruge kønsneutrale pronominer, og de er mest positivt indstillet overfor kønsneutrale pronominer. Det er også dem der finder sætninger med kønsneutrale pronominer mest acceptable. De der bor i Region Sjælland og Region Syddanmark, lader til gengæld til at have færrest erfaringer med kønsneutrale pronominer og være mest negativt indstillet overfor dem. Til gengæld er det dem fra Region Nordjylland der i undersøgelsen her finder de kønsneutrale pronominer sværest at anvende.

Sammenligner man storby, det vil i nærværende artikel sige København og Århus, med resten af landet, viser det samme billede sig: I de to nævnte storbyer er man også mere positiv og har mere erfaring med kønsneutrale pronominer end i resten af Danmark.

KØN

Kvinder har flere erfaringer med at bruge kønsneutrale pronominer og finder dem også lettere at bruge end mænd. De der har svaret at de identificerer sig som 'Nonbinære, kønsflydende og andet', har flere erfaringer med at bruge kønsneutrale pronominer end 'mænd + kvinder', og de finder det også lettere at bruge dem. Det er altså mænd der har færrest erfaringer med kønsneutrale pronominer, der har sværest ved at bruge dem, og som finder sætningerne i spørgeskemaet mest sprogligt uacceptable.

KONKLUSION

Undersøgelsen af danskernes erfaringer med og holdninger til kønsneutrale pronominer har først og fremmest vist at der er stor forskel på om man er knyttet til LGBT+-miljøet (18 % af respondenterne i vores undersøgelse), eller om man ikke er aktiv i dette miljø (82 %).

De danskere der ikke er aktive i LGBT+-miljøet, kender primært kønsneutrale pronominer fra diskussioner i medierne og fra nogen som de kender perifert, fx fra deres arbejdsplads eller en bekendt. De aktive i LGBT+-miljøet har stort set alle erfaring med at bruge kønsneutrale pronominer, og den største gruppe synes at det er nemt at bruge dem. Størstedelen af dem der ikke har tilknytning til LGBT+-miljøet i vores undersøgelse, har derimod ingen erfaring med at bruge kønsneutrale pronominer, men når de har brugt dem, synes de at det er vanskeligt, selvom de gør sig umage.

Halvdelen har en negativ holdning til kønsneutrale pronominer, eller de accepterer dem med forbehold. Mange af respondenterne synes at kønsneutrale pronominer er underlige, og at de som vil omtales sådan, er krævende og forsøger at ændre på biologiske fakta. Selv dem som er positive og respektfulde ift. kønsneutrale pronominer, mener at der er fare for misforståelser ved *de* som kønsneutral variant, og at dem som ønsker omtalen med kønsneutrale pronominer, må være overbærende overfor fejl og ikke skælde ud når det glipper. Dem som er en del af LGBT+-miljøet, har til gengæld mere positive holdninger end dem som ikke er.

Også når det gælder foretrukne pronomener, er der forskel på dem som er aktive i LGBT+-miljøet, og dem som ikke er. Netop pga. misforståelser ønsker de ikke-aktive ikke entals-*de* som kønsneutralt pronomener fordi det er forvirrende at dette også kan bruges som flertals-pronomener. De foretrækker derfor varianten *hen*. De aktive i LGBT+-miljøet ønsker derimod varianten *de*, bl.a. fordi dette ikke peger på et miks af de binære *han* og *hun* som *hen* gør.

Endelig fik vi i vores analyse af respondenternes baggrundsoplysninger en profil af hvem det er der er positive overfor og har mange erfaringer med kønsneutrale pronominer, og hvem det er der er negative overfor og har få erfaringer med pronomenerne. De positive med mange erfaringer er de aktive i LGBT+-miljøet, de unge, kvinder, non-binære, folk der bor i hovedstaden eller Århus. Til gengæld er de negative uden erfaringer dem der ikke har tilknytning til LGBT+-miljøet, de ældre, mænd, personer med en erhvervsuddannelse og folk der bor i provinsen (især Region Sjælland og Region Syddanmark).

LITTERATUR

- Bylin, Maria & Björn Melander (red.) (2023). *Språkrådet rekommenderar. Perspektiv, metoder och avvägningar i språkriktighetsfrågor*, Språkrådet, Institutet för språk och folkminnen, Stockholm. [Språkrådet rekommenderar \(diva-portal.org\)](https://diva-portal.org)
- Fingerhut, Adam W. (2011). Straight Allies: What Predicts Heterosexuals' Alliance With the LGBT Community? *Journal of Applied Social Psychology* 41(9), 2230-2248.
- Frisch, Morten, Ellen Moseholm, Mikael Andersson, Josefine Bernhard Andresen, Christian Graugaard (2019). *Sex i Danmark. Nøgletal fra Projekt SEXUS 2017-2018*. Rapport udarbejdet af Statens Serum Institut (Afdeling for Epidemiologisk Forskning) og Aalborg Universitet (Sexologisk Forskningscenter, Klinisk Institut). https://files.projektsexus.dk/2019-10-26_SEXUS-rapport_2017-2018.pdf?fbclid=IwAR1yxcEtu6eCU8-STtPxY9MuplUKZ1clr-goFC_9cmjEG1M4MIUq_EvMRVKQ
- Goodstein, Rebecca (2021). Black Lives Matter, #metoo og Greta Thunberg høster markant større støtte blandt unge: "Det er hos ungdommen, vi finder idealismen, inden den med alderen eroderes af hverdagen og systemets betingelser", *berlingske.dk*, 6. juli.2021, <https://www.berlingske.dk/aok/black-lives-matter-metoo-og-greta-thunberg-hoester-markant-stoerre-stoette>
- Jensen, Torben Juel, Tore Kristiansen & Marie Maegaard (2015). "Sprogforandring og sprogholdninger". I: *Hvad ved vi nu – om danske talesprog?*. Frans Gregersen & Tore Kristiansen (red.). København. Museum Tusulanums Forlag.
- Kvale, Steinar & Svend Brinkmann (2015). *Interview. Det kvalitative forskningsinterview som håndværk*. København. Hans Reitzels Forlag, 3. udgave.
- Københavns Kommune (2022). *Kommunikationsvejledning: Kønsinkluderende sprogbrug*, <https://medarbejder.kk.dk/sites/default/files/2022-10/Kommunikationsvejledning%20-%20K%C3%B8nsinkluderende%20sprog%20FINAL-b.pdf>.
- Leth Andersen, Hanne (2022). Kønsidentitet i sproget – med eksempler fra dansk og fransk. *Sprogforum. Tidsskrift for Sprog- og kulturpædagogik*, 28(74), 84-90. <https://tidsskrift.dk/spr/article/view/133036/178193>
- Lindberg, Kristian (2022). Tv-vært kritiserer DR Nyheder: Vi kan ikke bruge det nonbinære sprog, *Berlingske*, 8. juni 2022, <https://www.berlingske.dk/aok/tv-vaert-kritiserer-dr-nyheder-vi-kan-ikke-bruge-det-nonbinaere-sprog>
- Mejdahl, Christian & Adam Fernandez (2023). Lagde du mærke til det? Derfor gør hun det, *ekstrabladet.dk*, 25. februar 2023, <https://ekstrabladet.dk/underholdning/filmogtv/lagde-du-maerke-til-det-derfor-goer-hun-det/9650200>

Miltersen, Ehm Hjorth (2018). "De, Den, Hen, and the Rest: A Pilot Study of the Use of Gender-Neutral and nonbinary/Genderqueer Pronouns in Danish". *Journal of Language Works – Sprogvidenskabeligt Studentertidsskrift* 3 (1):31-42. <https://tidsskrift.dk/lwo/article/view/107538>

Miltersen, Ehm Hjorth (2022). *Danish gender inclusive pronouns in theory and practice 1942-2021*. Speciale indleveret ved lingvistik, Aarhus Universitet.

NOTER

- Disse målgrupper talte fx grundskoleelever/-lærere, efterskoleelever/-lærere, gymnasieelever/-lærere, forskellige grupper af studerende (på universiteter, professionshøjskoler, erhvervsskoler mv.), akademikere, folk der arbejder i byggebranchen, mediebranchen, skønhedsbranchen, kulturlivet, med landbrug, renovation, håndværk; pensionister, førtidspensionister, langtids-syge, fleksjobbere, skånejobbere og efterlønsmodtagere.
- "For personer med flydende kønsidentitet opfattes kønnet ikke som en konstant, men kan skifte gennem livet eller i forskellige omgivelser eller rum. Det betyder, at du som person med en flydende kønsidentitet nogle gange for eksempel oplever og identificerer dig mere maskulint og andre gange mere feminint, som et helt tredje køn eller som noget midt mellem" (definition fra [LGBT.dk](https://lgbt.dk)).
- Til sammenligning fremgår følgende af Projekt Sexus (Frisch et al. 2019: 11): "Ifølge undersøgelsens definitioner vedr. kønsidentitet vurderes det, at en andel på 0,54 % af befolkningen har en ikke-ciskønnet kønsidentitet (0,10 % transkønnede og 0,44 % nonbinære)."
- Procenttallene i figur 5 giver ikke 100 procent i alt. Det skyldes for det første at figuren blot er et udsnit af resultaterne fra meningskondenseringerne i respondenterne holdninger. For det andet indeholder de blå søjler svar fra aktive i LGBT+-miljøet, mens de røde søjler ikke inkluderer svar fra aktive i LGBT+-miljøet.
- Det samlede antal procent giver mere end 100 % (141 % i alt) da respondenterne har kunnet angive mere end én svarvalgmulighed.
- "Engelsk udtryk for en person, der ikke kan eller vil identificere sig som hverken mand eller kvinde, eller som identificerer sig som både mand og kvinde, eller noget helt tredje. Fælles for genderqueers er, at de modsætter sig forestillingen om, at der kun findes to køn" (definition fra [LGBT.dk](https://lgbt.dk)).
- Ciskønnet* betyder ifølge ordbogen *Nye ord i dansk* 'som har en kønsidentitet der er i overensstemmelse med det biologiske køn'.
- Et *neopronomen* (fra engelsk *neopronoun*) er et kønsneutralt pronomen som er skabt til et givet formål.

Retskrivningsordbogen 2024

En af Sprognævnets vigtigste opgaver er at redigere og udgive *Retskrivningsordbogen*. For tiden kræver dette arbejde mere end normalt da der efter planen udkommer en ny udgave af ordbogen i 2024.

MARGRETHE HEIDE-MANN ANDERSEN (f. 1971) er seniorforsker i Dansk Sprognævn.

ENS ORDBOGEN LØBENDE

(det vil sige én gang om året) bliver opdateret med nye opslagsord på dsn.dk og roplus.dk,

er udgivelsen af en ny udgave af ordbogen en større arbejdsopgave som typisk finder sted med mindst 10 års mellemrum. Den seneste udgave af *Retskrivningsordbogen* udkom i 2012, og den blev i 2009 beskrevet som "en helt ny ordbog med et fuldstændigt ajourført ordforråd" (*Nyt fra Sprognævnet 2009/4*). Samtlige opslagsord blev dengang gennemgået, der blev tilføjet ordidentificerende betydningsangivelser ved en række ord, og brugervenligheden blev generelt forøget, bl.a. ved at redaktionen indførte flere eksempler på ordenes brug.

Den kommende udgave af *Retskrivningsordbogen* kan ikke på samme måde kaldes en helt ny ordbog, men også den er kendetegnet ved en række forbedringer og ændringer. En del af disse ændringer vil blive beskrevet i artiklen her.

»

TRADITIONSPRINCIPPET OG SPROGBRUGSPRINCIPPET

Når vi laver ændringer i *Retskrivningsordbogen*, er ændringerne begrundet i de to principper som Sprognævnet skal følge ved redigeringen af ordbogen, nemlig traditionsprincippet og sprogbrugsprincippet. Ifølge traditionsprincippet ligger stavemåderne af det eksisterende ordforråd i princippet fast, bortset fra justeringer der sker som følge af sprogbrugsprincippet.

Efter sprogbrugsprincippet skrives ord og ordformer i dansk i overensstemmelse med den praksis som følges i gode og sikre sprogbruges skriftlige sprogbrug ([dsn.dk](#)). I de fleste tilfælde følger de skitserede ændringer som artiklen her omhandler, netop sprogbrugsprincippet. Vi kan således se at de ”gode og sikre sprogbrugere” anvender former som ikke er knæsat i retskrivningen, men hvor det giver god mening at ophøje dem til norm.

INDBYGGERBETEGNELSER OG NATIONALITETS BETEGNELSER: CATALANER, GAMBIANER OG TAIWANESER

Catalonien ligger i den nordøstlige del af Spanien. I Catalonien bor der cataloniere, som taler catalansk. Det kan måske virke en smule forvirrende at det ikke er catalanere der taler catalansk, når vi fx ved at folk der taler svensk, kaldes svenskere – og folk der taler dansk, kaldes danskere. Man kan således formode at formen *catalaner* er en tilbageslutning fra *catalansk*, og der er formentlig mange der slet ikke er klar over at den strengt taget ikke er korrekt.

I hvert fald er *catalaner* ganske udbredt. Der findes adskillige belæg i Infomedia, der er presens samlede dataarkiv, bl.a. dette fra Kristeligt Dagblad 5.3.2022: ”I over 1500 år har romere, frankere, spaniere og catalanere kæmpet om det

nordøstlige hjørne af Spanien; Catalonien”. *Den Danske Ordbog* nævner desuden at *catalaner* er ”en uofficiel, men almindelig form” ([ordnet.dk](#)). Der er således flere gode begrundelser for at vi indfører *catalaner* som sideform til *catalonier* i den næste udgave af *Retskrivningsordbogen*, som vi også benævner RO24.

En person der bor i det vestafrikanske land Gambia, kaldes en *gambier* i RO12 (dvs. den udgave af *Retskrivningsordbogen* der udkom i 2012). Formen *gambianer* er dog også ret udbredt ([ordnet.dk](#)), og det er der orddannelsesmæssige grunde til. En person fra Nigeria kaldes således en *nigerianer*, en person fra Bolivia kaldes en *bolivianer*, og en person fra Liberia kaldes en *liberianer* eller en *liberier*. I RO24 indfører vi derfor formen *gambianer* ved siden af *gambier*, og dermed kommer der mere systematik i de nationalitetsbetegnelser hvor landenavnet ender på *-ia*. Samtidig indfører vi også adjektivet *gambiansk* (som så bliver en dobbeltform til *gambisk*).

Også indbyggerne i Taiwan får med den nye udgave af *Retskrivningsordbogen* en dobbeltform således at man med udgivelsen af denne ordbog både kan bruge *taiwaner* og *taiwaneser*, ligesom man vil komme til at kunne bruge *taiwanesisisk* på lige fod med *taiwansk*.

ODEUR

Substantivet *odør* betyder ’lugt’. Det er et fransk låneord, og i *retskrivningsordbogen* fra 1955 blev det stavet *odeur*. Traditionsprincippet tilsiger dog at fremmedord der er blevet almindelige i dansk, skrives i overensstemmelse med de regler der gælder for almindelige danske ord, og siden 1986 har den danske staveform *odør*, hvor *-eu-* altså erstattes af *-ø-*, da også været enerådende. Vi kan imidlertid se at den franske staveform i de mellemliggende år har vundet mere og mere ind-

pas, jf. *Nyt fra Sprognævnet 2013/3*. Det tager vi nu konsekvensen af og genindfører *odeur* i *Retskrivningsordbogen*.

EN HÅRSBREDDE

I *Retskrivningsordbogen* er der en lille række ord der ender på *-bred*, og som alle angiver en afstand, nemlig *fodsbred*, *håndsbred* og *hårsbred*. Et enkelt af disse ord bruges også i en alternativ form, nemlig *hårsbredde*, som dette eksempel fra Kristeligt Dagblad 29.6.2022 viser: *Vi skal gå i fodsporene på den svenske hær, der gik over isen, og som var en hårsbredde fra at fratage Danmark al selvstændighed og gøre Danmark svensk.*

Ifølge *Ordbog over det danske Sprog* har man tidligere brugt *hårsbredde* på dansk, men ordbogen anfører at det "nu" (dvs. i 1925 da det pågældende bind udkom) næppe er brugt. Sådan forholder det sig ikke mere – faktisk er udtrykket *en hårsbredde* ifølge en søgning i Infomedia mere almindeligt end det korrekte *en hårsbred* med 1473 eksempler på *en hårsbredde* mod 711 eksempler til *en hårsbred*. Vi indfører derfor *hårsbredde* som dobbeltform til *hårsbred*, og det er ikke umuligt at *fodsbredde* og *håndsbredde* også bliver indført som dobbeltformer til *fodsbred* og *håndsbred*.

INSIDERINFORMATION OG INSIDERVERIDEN

Insideinformation har været opslagsord i *Retskrivningsordbogen* siden 1986, i første omgang med dobbeltformen *inside information*. Den sidstnævnte form blev afskaffet i 2001, og *insideinformation* har altså været enerådende staveform siden. Imidlertid kan vi nu se at formen *insiderinformation* er blevet så udbredt at den faktisk overtrumfer *indeseinformation* i Infomedia med 665 eksempler mod 328. Denne

fordeling mellem *inside-* og *insider-* er endnu mere udtalt i ordet *inside(r)viden*, hvor der er hele 8281 eksempler med *insiderviden* mod 709 til *insideviden*. I RO24 vil vi derfor indføre *insiderinformation* som dobbeltform til *insideinformation* og samtidig indføre *inside(r)viden*.

SLIPSEKNUDE OG POPCORNMASKINE

Der er også en række ord hvor dobbeltformer afskaffes. Det gælder fx sammensætninger med *slips-*, der indtil nu både har kunnet skrives *slips-* og *slipse-*, fx *slipsknode* eller *slipseknode*. I RO24 afskaffes formen med *slips-*, og man kan derfor med udgivelsen af denne ordbog kun skrive *slipseknode*. Også i en række andre sammensætninger fjerner vi dobbeltformer. Fx vil det med RO24 ikke længere være i overensstemmelse med *Retskrivningsordbogen* at skrive fuge-*s* i sammensætninger med *popcorn/popkorn*, det vil sige at kun *popcornmaskine/popkornmaskine* er gangbare, mens *popcornsmaskine/popkornsmaskine* altså ikke længere følger normen.

ER RETSKRIVNINGSORDBOGEN BLEVET WOKE?

Nej, det er den ikke, men vi følger naturligvis med i den kønspolitiske agenda der sætter sit præg på sproget. Det betyder både at vi har opdateret ordbogen med opslagsord som *woke* ('overdrevet) bevidst om uretfærdighed i samfundet, bl.a. mht. racisme og sexismen'), *ciskønnet* ('som identificerer sig med sit biologiske køn') og *non-binær* ('som identificerer sig som andet end mand eller kvinde; som har en forståelse af at der findes flere end to køn'), og at vi kigger på de sammensætningseksempler der indeholder sidsteleddet *-mand* eller *-kvinde*. Den nuværende udgave af *Retskrivningsordbogen* indeholder ord som *afholdsmand*, *bestyrelsesformand*, *finansmand*, *fællestillidsmand*, *førstemand* og *handelsmand*.

» Her indfører vi kvindelige panderter, dvs. *afholdskvinde*, *bestyrelsesforkvinde*, *finanskvindede*, *fællestillidskvindede*, *førstekvinde* og *handelskvindede*. Og i ligestillingens navn (og fordi vi kan se at det er relativt udbredt) indfører vi også *karrieremand* som pendant til *karrierekvindede*. Efterleddet *-person* er allerede blevet indført i opslagsordet *forperson* ved siden af *formand* og *forkvinde*, og der vil formentlig blive indført endnu flere kønsneutrale efterled.

Artiklen her har omhandlet en del af de ændringer der er på tegnebrættet til den kommende udgave af *Retskrivningsordbogen*. Der er andre ændringer man kunne tage fat på, og der vil formentlig også komme flere ændringer i løbet af 2023. Det vil vi alt sammen skrive mere om når ændringerne er på plads.

VIDSTE DU ...

... at når bogstavforbindelsen *aa* udtales som én vokal, alfabetiseres den som *å* uanset om den betegner en *a*-lyd eller en *å*-lyd? Hvis den eneste forskel på to ord er at det ene skrives med *å* og det andet med *aa*, kommer formen med *å* først, fx *krål* — *kraal*, *Nygård* — *Nygaard*.

Når *aa* udtales som to vokaler (dvs. når de to *a*'er hører til hver sin stavelse som i fx *ekstraarbejde*), alfabetiseres forbindelsen som to *a*'er. I overensstemmelse med ovenstående principper er ordene *afrikaaner*, *afrikaans*, *Kanaan*, *kanaanæer*, *kanaanæisk* og *kraal* opført i *Retskrivningsordbogens* alfabetiske del som om de var skrevet med *å*. Af praktiske hensyn er de dog også opført dér hvor de ville høre til hvis *aa* betegnede to *a*'er.

Du kan læse mere om alfabetisk rækkefølge i

***Retskrivningsordbogen* § 4.**

Skal vi lege røvere og politiere?

Måske har du hørt ordet *politier* og tænkt at det kun bliver brugt af børn og barnlige sjæle. En nærmere undersøgelse af ordet indikerer dog at dette ikke altid er tilfældet.

**KIRSTEN
NØRGAARD NIELSEN**
(f. 1997) er stud.
mag. og studenter-
medhjælper i Dansk
Sprognævn.

RDBOG OVER DET DANSKE

SPROG daterer *politier* (*politiere* i pluralis) til 1921 og beskriver ordet som barnesprog eller vulgært

sprog (ordnet.dk). Noget tyder dog på at ordet, her 100 år senere, er blevet jargonsprog, altså "et uofficielt særsprog der bruges af en bestemt gruppe sprogbrugere med fælles interesseområde" (ordnet.dk).

I en online artikel fra Politiforbundet forekommer ordet *politier* flere gange: "De er endnu så nye, at det at køre rundt i uniform og møde folk som "politier" er spænding i sig selv (..) Miriam er nydansker med palæstinensiske forældre, ud af en søskendeflok på syv, kvinde og nu politier" (Politiforbundet.dk, 14.12.2010), og i juni 2022 kunne man i Politiforbundets magasin Dansk Politie også se ordet anvendt: ""Politier" og betjent?! (..) Medierne bruger ofte ordet politibetjente, men teknisk set er det forkert (..) Politifolkene bruger selv ordet "politier"". Ordet ses også anvendt af journalister, f.eks. i overskriften "En politier på Maglemosevej" (Dagbladet Køge, 24.03.2011). Disse eksempler illustrerer hvordan *politier* både bruges af politifolk når de skal beskrive sig selv, og af journalister der skriver om politiet og deres arbejde.

Ordet er også at finde i Lisbeth Zornig og Mikael Lindholms krimier, hvor *politier* bruges om en *politibetjent*. Forfatterparret forklarer at da politifolkene selv kalder sig for *politier*, har de valgt at anvende netop det ord for at få den rette jargon i deres krimibøger (JydskeVestkysten Esbjerg, 19.09.2020).

Der kan være flere årsager til brugen af po-

litier, sådan som det også nævnes i magasinet Dansk Politi fra juni 2022. En af dem kan være forsøget på at kønsneutralisere fagbetegnelsen *politimand*. Vi har tidligere set eksempler på at adjektiver som *kvindelig* bliver tilføjet til fagbetegnelser der slutter på *-mand*, f.eks. *kvindelig politimand*, og også den anden vej rundt, f.eks. *mandlig sygeplejerske*. Problemet er blot at adjektiverne *kvindelig* og *mandlig* i de nævnte eksempler ikke kønsneutraliserer, men snarere kønsspecificerer, altså tydeliggør at der er tale om en kvinde (der er politimand) og en mand (der er sygeplejerske). Fordelen ved *politier* er at der ikke er nogen eksplicitte kønnede konnotationer, hvorfor ordet kan bruges af alle og om alle uden en kønsspecificerende attribut.

En anden årsag til brugen af *politier* kan være forsøget på at opnå en mere generisk term der kan anvendes om alle der er ansat i politiet til politimæssigt arbejde. Ofte anvendes *politibetjent* om sådan en person, men ifølge *Den Danske Ordbog* betegner *politibetjent* kun en person der

har under 5 års anciennitet (ordnet.dk), hvor ordet *politiassistent* modsat betegner en person der har mindst 5 års anciennitet (ordnet.dk). I modsætning til de to ovenstående termer, *politibetjent* og *politiassistent*, har *politier* ingen reference til anciennitet og kan derfor bruges om alle personer der er ansat i politiet til politimæssigt arbejde uanset arbejds erfaring. Ordet *politifolk* ses også anvendt som en generisk term der hverken differentierer mellem køn eller anciennitet, men *politifolk* fungerer kun når der refereres til flere personer.

En nærmere undersøgelse af *politier* viser altså at ordet har rykket sig fra kun at være vulgært sprog eller barnesprog (jf. *Ordbog over det danske Sprog*) til jargonsprog der bruges af sprogbrugere med et fællesinteresseområde, i dette tilfælde politifolk. At *politier* også ses anvendt af journalister og forfattere, kan indikere at brugen af ordet er ved at sprede sig til andre grupper af sprogbrugere også.

Vor/vort/vore er forældet

”Bliver vort sprog fattigere? Eller er det mig, der er forstokket og gammeldags? Det gode ord *vor* med bøjningerne *vort* og *vore* har tidligere i talesproget ofte været erstattet af det upræcise *vores*. Nu ser jeg oftere og oftere *vores* anvendt også i skriftsproget – og jeg væmmes ved det. Sidst har jeg i [en artikel] (...) med smerte set, at forfatterne konsekvent har anvendt *vores* og ikke en eneste gang *vor*, *vort* eller *vore*.”

MARIANNE RATHJE
(f. 1973) er seniorforsker i Dansk Sprognævn.

DENNE KLAGE OVER at *vor*, *vort* og *vore* bliver erstattet af *vores*, er fremsat for 30 år siden i sprogbladet *Mål & Mæle* (1991/4, s. 2).

Grunden til at man kan se at klagen er gammel, er at man sjældent hører denne klage i dag. Det var dog en hyppig bekymring for bare 20 år siden i Sprognævnets spørgetelefon, men i dag er klagerne, og dermed nok også bekymringerne, stort set forstummet. Og måske kan det være godt at blive mindet om at sprogbekymringer som virker meget påtrængende og smertelige her og nu, om 30 år kan være glemt fordi man har vænnet sig til det nye sprog.

I 1988 præsenterede Erik Hansen i bogen *Rigtigt dansk* ligefrem fejden om *vor/vort/vore* vs. *vores* som ”et af de mest diskuterede sprogrigtighedsproblemer i dansk” (s. 168). Baggrunden er at vi i middelalderdansk havde pronominerne *war* (’vor’), *ithær* (’jer’) og *theræ* (’deres’), men at disse i løbet af 1400-tallet gradvist fik endelsen *-s*. *Dere* forsvandt for flere hundrede år siden fordi det blev fortrængt af *deres*, mens de bøjede former af *jer* faktisk først blev taget ud af *Retskrivningsordbogen* i 1986. Indtil da kunne man altså skrive *jer datter*, *jert hus* og *jere børn*, altså bøjede pronomenet i forhold til køn og tal på det efterfølgende substantiv. Men i dag er disse bøjede former helt forsvundet, og vi bruger i stedet *jeres*, uanset formen på substantivet.

Den samme udvikling har *vor*, *vort* og *vore* været igennem – selvom disse former ikke helt er væk endnu. I over 500 år har de bøjede former levet side om side med den nyere variant *vores*. *Vores* var tidligere lige så accepteret som de bøjede former,

» og det anvendtes endda af kongen i 1700-tallet. Men fra omkring år 1800 begyndte man af ukendte årsager at regne vores for en fejl. Vores forsvandt således fra ordbøger, blev fordømt i grammatikbøger og forbudt af lærerne i skolen. I de første årtier af 1900-tallet begyndte visse forfattere dog igen at bruge vores, og i 1946 skrev sprogforskeren Paul Diderichsen i *Elementær dansk grammatik* (s. 52) at "vor(t) virker en smule højtideligt eller overkorrekt, medens genitiven vores føles lidt for dagligdags og formløs". Siden 1980'erne har Sprognævnets svar på spørgsmålet om hvorvidt man skal bruge de bøjede former eller vores, da også været at begge dele er korrekte, men at der er en stilistisk forskel sådan at man normalt bruger vores i talesprog og neutralt skriftsprog og vor/vort/vore i mere formelt eller højtideligt sprog.

Tiden er dog inde til at ændre dette svar til: "Brug vores! De bøjede former er uddøende og virker gammeldags." Hvis der altså var nogen der spurgte, men det er der jo symptomatisk nok ikke. Jeg har sammenlignet brugen af vor/vort/vore vs. vores i en samling af landsdækkende aviser fra 1999 med en samling fra 2019. At det lige er disse to årstal, skyldes at disse tekstsamlinger er blevet indsamlet og brugt til et andet forskningsprojekt og af den grund var tilgængelige. Det viste sig at de bøjede former (vor/vort/vore) i den ældste af de to tekstsamlinger udgør 36 %, mens andelen af vor/vort/vore 20 år senere er skrumpet til 7 %. I aviserne er vores altså næsten blevet enerådende.

Der er dog stadig nogle forekomster af vor/vort/vore i aviserne. Fx finder man i avisdatabasen Infomedia eksempler som disse: *vort pladsbehov*, *vore vilde dyrs habitater*, *vore egne beregninger*, *sortering af vort affald* og *mangel på praktikpladser og lærepladser til vore unge*. Formel eller højtideligt stil er der ikke tale om – brugen af vor/vort/vore virker bare gammeldags. Det er da som oftest heller ikke journalister der har skrevet vor/vort/vore, men

snarere almindelige sprogbrugere der har skrevet ind til avisen. Karakteristisk er det også at eksemplerne ikke stammer fra landsdækkende aviser, men især er fra jyske regional- eller lokalaviser som Folkebladet Lemvig, Vejle Amts Folkeblad, Randers Amtsavis og Dagbladet Holstebro-Struer. I regional- og lokalaviser finder man ofte en større sproglig variation og mindre standardnær sprogbrug end i de landsdækkende aviser. I de landsdækkende aviser finder vi i stedet udelukkende faste udtryk med vort/vort/vore som *vort land* og *i vor tid*. Mit bud er derfor at det fremover kun vil være netop disse faste forbindelser samt de følgende, som er nævnt i *Den Danske Ordbog*, der kommer til at bestå: *i vore dage*, *på vore breddegrader*, *Vor Frue* og *Vorherre*.

Selv dronning Margrethe er gennem de sidste 50 år gået mere og mere over til at bruge vores på bekostning af de bøjede former vor/vort/vore. Det konkluderer Kirchmeier og Skaftø Jensen (2022) i deres undersøgelse af 72 af dronningens taler i de 50 år Hendes Majestæt har været regent. For selvom dronningen stadig bruger de bøjede former i faste forbindelser som *vort land*, *vor familie* og *vore udsendte soldater*, vurderer Kirchmeier og Skaftø Jensen at det langsomme skift til fordel for vores enten er sket for i højere grad at komme i øjenhøjde med befolkningen eller for at fremstå mere moderne.

LITTERATUR

- Diderichsen, Paul (1946). *Elementær dansk grammatik*. København. Gyldendal.
- Hansen, Erik (1988). *Rigtigt dansk*. København. Gyldendal.
- Kirchmeier, Sabine og Eva Skaftø Jensen: *Gammeldags og dog moderne. Dronningens sprog. I: Dronningen Taler*, Lisa Storm Villadsen (red.). Dansk Sprognævnets skrifter 53. København. Gads Forlag i samarbejde med Danske Taler. 21-42.
- Mål & Mæle, 1991, 13. årgang, nr. 4.
- Læs evt. mere om vores i [Nyt fra Sprognævnet 2020/3](#).

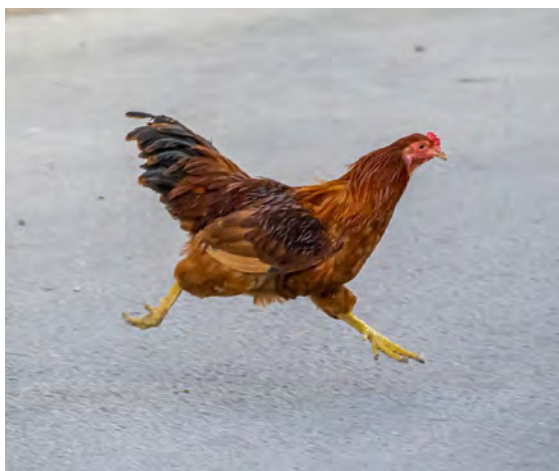

Rende og hønse

Hvor stammer udtrykket *Du kan rende og hønse* fra? Det er noget min far har brugt meget.

Udtrykket *rende og hønse* er med i *Den Danske Ordbog*, hvor der står at det ”bruges i udtryk for kategorisk afvisning af en persons meninger, ønsker eller forslag”. I ordbogen står der at *rende og hønse* er synonymt med udtrykket *rende og hoppe*.

I dag findes verbet *hønse* primært i udtrykket *rende og hønse*. Verbet *hønse* kommer i udtrykket ifølge *Den Danske Ordbog* af neder-tysk *hensen*, der oprindeligt betød ’betale for optagelse i et forbund eller lav’. Betalingen fandt sted i form af et traktement ved indtrædelsen i et forbund eller et lav, og *hønse* er beslægtet med det tyske ord *Hansa*, der betød ’forbund’. *Den Danske Ordbog* kender også verbet *hønse* i en anden betydning, nemlig ’spille med hønseringe’, altså de kulørte plasticringe, som især var noget børn legede med i gamle dage. Men det er verbet

i den førstnævnte betydning, ’traktere’, som ordbogen mener at *hønse* i *rende og hønse* er knyttet til.

Ordbog over det danske Sprog, bd. 8, fra 1926, bekræfter at *hønse* i hvert fald dengang betød ’betale penge til traktering, fx når man optages i et lav o.lign., eller (især sømandsudtryk) når man første gang passerer et bestemt sted’ (ordnet.dk). Det kunne også bare bruges i betydningen ’traktere’ eller ’punge ud’, ’spytte i bøssen’. Ordet kunne dog også betyde ’give en bøde’ eller, i jysk, ’småstjæle’.

Endelig oplyser *Ordbog over det danske Sprog* at *Vil du hønse* på tidspunktet for ordbogens udgivelse, dvs. for knap 100 år siden, i København kunne være en afvisende talemåde der betød ’gå væk’ eller ’vil du rende og hoppe’. Ordbogen viser også et eksempel på at udtrykket blev brugt i Tom Kristensens bog *Hærværk* fra 1930: ”“Maa jeg se dit nye Digt?” spurgte Jastrau. “Aa, vil du ikke hønse!” Hønse! Det var et forældet Udtryk.”” Det fremgår ikke helt klart om det er *hønse* eller *vil du hønse* der var forældet på det tidspunkt. Men udtrykket *vil du hønse* er i ordbogen dateret til 1920, og ordet *hønse* var allerede for 100 år siden markeret i ordbogen som *lidet brugt*, dvs. ikke særlig brugt, så det er sandsynligvis *hønse* der opleves som forældet, og *vil du hønse* der til gengæld er ret nyt på dette tidspunkt.

Formen *rende og hønse* dateres i *Ordbog over det danske Sprog* (bd. 17, 1937) til 1934 (ordnet.dk). *Rende* optræder her i betydningen ’skynde sig væk’ og er altså ligesom varianten *vil du hønse* en afvisende talemåde. Samme ordbog oplyser

» at varianten *rende og hoppe* er et ældre udtryk end *rende og hønse* og fremstår som mere etableret på dette tidspunkt. *Rende og hoppe* er nemlig dateret til 1895, og der er i ordbogen citater fra samtidens forfattere som Kjeld Abell (1931), Knud Sønderby (1931) og Jacob Paludan (1933). *Rende og hoppe* er altså kommet før *rende og hønse*, som meget sandsynligt er en videreudvikling af det første udtryk.

Men hvordan er *hønse* kommet ind i udtrykket? Måske skal vi hente en forklaring indenfor luftfarten. *Ordbog over det danske Sprog* oplyser at *hønse* (og *høne*, jf. ODS) kan være en betegnelse for de hop et fly laver når det lander, måske fordi den måde et fly bevæger sig på i en klodset landing, kan knyttes til høns og den måde de hopper på. Her i et citat fra Dansk Sportsleksikon, 1942-1945: "Foretager man ikke Udfladning i rette Tid, vil Planet [flyet] tage Jorden med for stor Fart, saa det springer op igen (populært at "hønse")". *Hønse* bruges faktisk som fagudtryk i denne betydning den dag i dag. Her fx i fagbladet *Ingeniøren* (27.5.2019): "Det er ikke kun affjedringen der får et fly til at hønse".

Mange ældre udtryk er bygget sådan op at hver del i et todelt udtryk betyder det samme, fx *i ro og mag* (*mag* betyder 'ro') eller *mulm og mørke* (*mulm* betyder 'nattemørke'), og på samme måde ligger betydningerne i *rende og hoppe* ikke langt fra hinanden med hhv. 'skynde sig bort' og 'bevæge sig fremad med korte spring'. Udtrykket *rende og hoppe* kan derfor tænkes at være konstrueret efter samme mønster som de øvrige udtryk vi har med denne form. At *hønse* i nogle varianter af udtrykket erstatter *hoppe*, kan måske

forklares på to måder. Eftersom *hønse* kan betyde at et fly hopper, kan nogle have syntes det var morsomt at skifte det menneskelige hoppen ud med flyets hoppen. En anden forklaring kan være at nogle har syntes at *rende og hoppe* har været for stærkt (og måske for afvisende) et udtryk. Man har derfor muligvis villet lave et mildere, omskrevet alternativ, altså en eufemisme, som man fx kender det i bandeord som *for søren* i stedet for *for satan* – eller *rend mig i nakken*, der er en pænere omskrivning af *rend mig i røven*. På samme måde kan *rende og hønse* altså måske være en omskrivning af *rende og hoppe*.

MR

Hvid januar

Efter en december måned med meget mad og også meget alkohol har mine venner valgt at holde *hvid januar*, dvs. en januar måned uden alkohol. Hvorfor *hvid*?

At kalde en periode uden alkohol for *hvid* er noget vi har lært af svenskerne. I Sverige er det helt almindeligt at man kan holde *vita veckor* 'hvide uger' eller *vit månad* 'hvid måned', hvor man i en periode undlader at drikke alkohol. Ifølge *Svenska Akademiens ordbok* kender man denne brug fra midten af 1970'erne. Samme ordbog mener at betydningen er inspireret af den særlige betydning af *hvid* som er 'tom', 'blank' eller 'ren', og som man fx også kan bruge når man taler om hvide pletter på landkortet, dvs. steder på kortet hvor der ikke er fyldt noget på, og som derfor er tomme, rene eller blanke.

Man kan finde danske eksempler på *hvid* brugt på denne måde i hvert fald 30 år tilbage i tiden. I Dansk Sprognævns nyordsordbog *Nye ord i dansk 1955 til i dag* (NOiD) kan man således læse følgende hjertesuk fra 1990: "Det undrer mig .. at mange læger og andre fagfolk, som selv kan lide alkohol, er bevidste om betydningen af 'hvide perioder' (f.eks. en uge eller to helt uden alkohol), uden at der er blevet propaganderet for denne momentvise afholdenhed til befolkningen" (Politiken 9.1.1990).

Det var dog først i løbet af 00'erne at denne særlige brug af ordet *hvid* blev mere udbredt. I NOiD er de tidligste eksempler på *hvid måned* og *hvid januar* fra 2005.

I 2019 lancerede Sundhedsstyrelsen en kam-

pagne for en alkoholfri periode efter nytår, og den døbte man *hvid januar* efter svensk forbillede. Siden da er det blevet mere almindeligt at omtale en alkoholfri periode som *hvid*. Men at mange stadig synes det er nyt, kan ses af følgende citater, hvor journalisterne åbenbart har følt behov for at udlægge hvad begrebet dækker over: "»Hvid januar«. Et fænomen, hvor danskere en masse hvert år kvitter alkoholen i en måned" (berlingske.dk 12.1.2023) og "i de senere år er en ny trend også kommet frem – nemlig "hvid januar", hvor man i sundhedstegnets navn lægger alkoholen på hylden i en måned" (Ritzau 12.1.2023).

ESJ

»

Oksekød eller kokød?

Jeg er lærer og kom forleden til kort da jeg skulle forklare mine elever hvorfor det hedder *oksekød* og ikke *kokød*. Jeg har set at *svinekød* nu ofte markedsføres som *grisekød*, men hvorfor holder man mon fast i betegnelsen *oksekød* fremfor *kokød*?

At *oksekød* (som madvare) kaldes *oksekød* og ikke *kokød*, skyldes først og fremmest en konvention – altså noget som sprogbrugerne stiltiende er blevet enige om op igennem århundrederne. Af opslaget *kokød* i *Ordbog over det danske Sprog*, som dækker rigssproget fra 1700 til 1950, kan man se at det i løbet af 1800-tallet er blevet anset for mindre fint at bruge betegnelsen *kokød* (ordnet.dk). Man har altså i stedet foretrukket

ordet *oksekød* (eller *Oxekjød* som det primært blev stavet indtil omkring 1880). I opslaget oplyses man netop om at *kokød* – i årene for det konkrete ordbogsbinds tilblivelse, dvs. 1920'erne – er lig med *oksekød* "i al alm[indelighed]". Herudover finder man i opslaget følgende notat af filologen Israel Levin (1810-1883): "der (tales) nu i Kbhvn [København] aldrig om Kokjød, uden med Ringagt, men Slagteren sælger Alt og Huusholdningerne bruge Alt for Oxekjød." Hvis blot produktet kaldtes *oksekød* og ikke *kokød*, kunne det altså – på Levins tid, i 1800-tallet – let sælges.

I *Kalkars Ordbog*, som er baseret på tekster fra 1300 til 1700, kan man til gengæld ikke slå *oksekød* op; her finder man kun *kokød*, med teksteksempler fra 1470, 1538 og 1601. I *Moths Ordbog*, som afspejler dansk fra omkring 1700, finder man

derimod både *oksekød* (*Okse-kød*) og *kokød* (*Ko-kød*).

I dag bruges *kokød* som bekendt stort set ikke om madvaren *oksekød*. I Infomedias mediearkiv (på over 70 millioner artikler fra ca. 1990 til i dag) er der kun 156 forekomster af ordet *kokød*. Til sammenligning er der over 95.000 artikler der indeholder ordet *oksekød*. Blandt teksterne med ordet *kokød* er der også nogle der netop handler om hvorfor *oksekød* hedder sådan og ikke *kokød*, som dette læserbrev: "Når nu svinekød fremover skal hedde grisekød, må det vel være logisk at kalde oksekød for kokød." (Politiken, 21. maj 2018). Ja, det kunne der vel være en vis logik i, men meget ville være anderledes i den faktiske sprogbrug hvis den var strengt logisk.

Brugen af ordet *oksekød* fremfor *kokød* kan også hænge sammen med at *oksekød* dækker bredere. I *Den Danske Ordbog*, som er en ordbog over moderne dansk, står der under opslaget *oksekød* at det er "kød fra kvier, ungtyre, køer og stude" (ordnet.dk). Ordet *oksekød* omfatter altså utvivlsomt også kød fra ungtyrene og studene (– og ikke kun hunkøerne). En okse er netop betegnelsen for den slægt som køerne tilhører (sammen med fx bøfler og yakokser). Der er altså ikke noget faktisk forkert ved at kalde dét kød fra køerne som vi spiser, for netop *oksekød* – også selvom vi hverken spiser bøffel eller yak til hverdag.

ASH

Sex og seksualitet

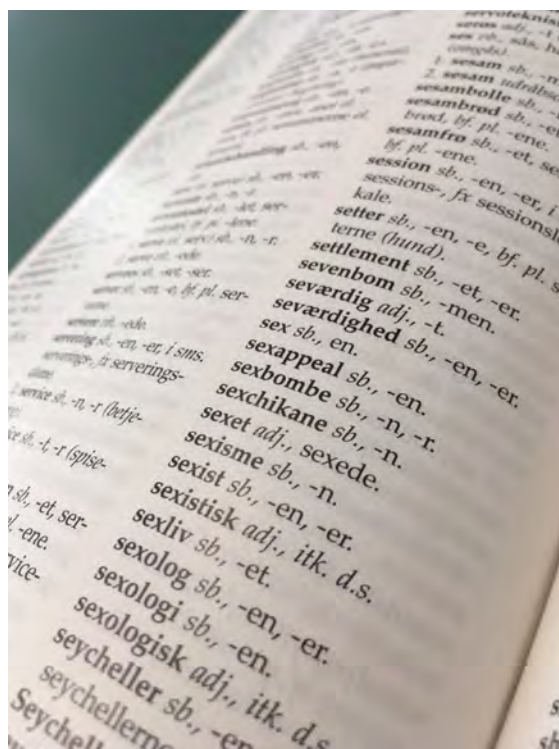

Hvorfor staves sex med –x og seksualitet med –ks-?

Det er der en historisk forklaring på.

Tilstedeværelsen af ordet sex i dansk er i virkeligheden forholdsvis ny. Det kan være svært at sætte sig ind i nu til dags, men før den seksuelle revolution i 1960'erne taltes der i hverdags sproget ikke så hyppigt om sex. Da man lavede *Ordbog over det danske Sprog* bd. 1-28 (i daglig tale ODS), tog man slet ikke ordet med; det pågældende bind blev udgivet i 1939. På det tidspunkt regnedes ordet for et fremmedord, og man var i ODS' redaktion ganske forsigtig med at tage fremmedord med i ordbogen. Den skulle netop

» være en ordbog over det **danske** sprog, og kun de fremmedord som på det tidspunkt ansås for almindelige i dansk, fik lov at komme med. Dette gjaldt ord som *bureau* og *medicin*, men altså ikke *sex*.

Anderledes forholder det sig med ordet *seksuel*. Det blev allerede tidligt anset for så almindeligt i dansk at det indlemmedes i ordbøger med dansk ordstof. Det fandt for eksempel vej til Saabys *Dansk Retskrivningsordbog* i 1918 (en forænger for Dansk Sprognævnets retskrivningsordbog), men *sex* gjorde ikke. Også i Sprognævnets første egen retskrivningsordbog fra 1955 kunne man finde *seksuel* og *seksualitet*, men ikke *sex*.

Ordet *seksuel* blev altså tilsyneladende almindeligt i dansk tidligere end ordet *sex*, og man anså det for et låneord fra latin via fransk. I bekendtgørelsen om retskrivning fra 1892 finder man ret detaljerede anvisninger til hvordan man fordansker skrivemåder af låneord. Blandt andet skal bogstavet *x* opløses til bogstavforbindelsen *ks*. Det er på grund af denne bekendtgørelse at vi for eksempel skriver *eksaminere*, *refleks* og *tekst*, og ikke *examinere*, *reflex* og *text*.

Langt op i det 20. århundrede ansås ordet *sex* for et fremmedord i dansk, og det er med i vores gængse fremmedordbøger, heriblandt *Vor Tids Fremmedord* fra 1934, hvor det i øvrigt angives at långiversproget er engelsk.

Da ordet *sex* kom i ordbogsbetragtning som et tilstrækkelig almindeligt dansk ord, skete det gennem (amerikansk) engelsk, og fordanskningsanvisningerne i 1892-bekendtgørelsen var ikke møntet på ord fra engelsk. Ordet blev dermed indlånt i den form det havde i det långivende sprog, nemlig engelsk, hvor det som bekendt stavedes med *-x*.

I *Retskrivningsordbogen* fra 1986, som var efterfølgeren til den fra 1955, kom ordet *sex* med for første gang, og det skete i formen med *-x*.

Ved samme lejlighed optog man ordene *sex-appeal*, *sexbombe*, *sexet*, *sexisme*, *sexist*, *sexistisk*, *sexolog*, *sexologi* og *sexologisk*. I perioden fra 1955 til 1986 var ord med *sex(-)* blevet langt hyppigere i almindelig dansk sprogbrug.

Også redaktionen af ODS fandt anledning til alligevel at medtage ordet *sex*. I anden halvdel af det 20. århundrede arbejdede man med at komplettere ordbogen med ord som man mente manglede. Det resulterede i et supplement (ODS-S), som udkom i årene 1992-1995. I ODS-S tog man ordet *sex* med – med den stavemåde – og dokumenterede det blandt andet med følgende belæg fra 1938: "Vi begynder med Vilje i Hollywood .. Her var nemlig intet andet end Sex og Penge tilovers".

I de ordbøger hvor man anfører ordenes betydning (det gør man kun undtagelsesvis i *Retskrivningsordbogen*), finder man typisk to betydninger af *sex*. Den første betydning er slet og ret 'køn'. Den anden anføres i ODS-S som 'hvad der har med kønsliv at gøre; seksualliv; seksuel tiltrækning'.

Langt de fleste moderne danskere tænker formentlig på ordet *sex* i denne anden betydning, altså som noget der har med kønslivet at gøre.

Man kan læse mere om bogstavet *x*'s historie i dansk retskrivning i **Nyt fra Sprognævnet 2016/3**.

ESJ

Tredjegradsforhør

Hvad kommer udtrykket *tredjegradsforhør* af?
Hvad går *tredje grad* på?

Udtrykket *tredjegradsforhør* betyder ifølge *Den Danske Ordbog* 'et forhør hvor der anvendes ulovlige og grove metoder (evt. tortur) for at tvinge den forhørte person til at svare; meget streng udspørgen'. I *Ordbog over det danske Sprog*, bd. 24, 1948, står der under opslagsordet *tredje* at *tredje grads forhør* (som det blev stavet dengang) især havde at gøre med "amerikansk retspraksis". Også dengang blev ordet brugt i betydningen 'langvarig, uophørlig, trættende afhøring (til dels også med forestilling om forhør under tortur)'.

Ifølge *Ordbog over det danske Sprog* har vi altså at gøre med et udtryk der stammer fra amerikansk retspraksis, og man kunne forestille sig at vi i dansk havde importeret ordet *tredjegradsforhør* fra engelsk som et oversættelseslån af *third degree interrogation*, der i moderne engelsk er afkortet til *third degree*. Det skulle i så fald være under indflydelse fra amerikansk kultur, eftersom vi i dansk retspraksis ikke opererer med *tredjegradsforhør*. Underligt nok er det også sådan at når man definerer graden af kriminalitet i amerikansk retspraksis, er *tredje grad* den *mindst* alvorlige (jf. *Oxford English Dictionary*), og første og anden grad er mere alvorlige, jf. udtrykket *murder in the first degree*, som altså regnes for den værst tænkelige forbrydelse.

En anden mulig forklaring på udtrykket *tredjegradsforhør* finder man da også i artiklen "Slaverne fra Strandstræde" af Birte Hjorth, som en af Sprognævnets spørgere har været så venlig at sende os. Artiklen handler om tre sømænd fra

» Dragør der i 1700-tallet var mistænkt for tyveri, og i beskrivelsen af deres sag nævnes den såkaldte Stokhusinkvisitionskommission. Det var en domstol i København hvor man forhørte mistænkte, og hvor man ikke holdt sig tilbage for at bruge torturmetoder. Beskrivelsen af disse torturmetoder er relevant ift. udtrykket *tredjegradsforhør*:

”Den tortur der anvendtes, havde 3 grader. Ved 1. grad blev tommelskruerne sat på fangens tommelfingre og lidt efter lidt skruet til. Kunne dette ikke fremkalde en tilståelse, blev ved 2. grad hans arme og ben spændt sammen og hovedet med en kæde trukket ned til knæene. På sin nøgne ryg blev den mistænkte derefter lagt på små ituslåede, skarpe flintesten. Hjalp det heller ikke, blev nogle stokke anbragt under arme og ben, og ved hjælp af disse blev han rullet og væltet rundt på stenene. Endelig kunne fangen ved 3. grad forsynes med den såkaldte paternoster eller rosenkrans bestående af et tyndt reb med 5-6 knuder lagt om panden lige over øjenbrynene. Stokkeknægten anbragte en lang stok i kransen og drejede rundt indtil knuderne skar sig ind i hovedet og øjnene begyndte at trænge ud af hulerne. Så holdt man inde og formanede til bekendelse” (Hjorth 2001, s. 41-42).

Tredjegradsforhør kunne altså snarere stamme fra en tidligere dansk torturpraksis i 1700-tallet end fra amerikansk retspraksis, som *Ordbog over det danske Sprog* ellers hævder.

LITTERATUR

Hjorth, Birte (2001): *Slaverne fra Strandstræde. Siden Saxo: magasin for dansk historie*. 18. årgang, nr. 3. 39-46.

MR

Dansk Sprognævn

- Ansvarshavende redaktør: Thomas Hestbæk Andersen
- Redaktion: Margrethe Heidemann Andersen, Kirsten Lindø Dolberg-Møller, Johanne Niclasen Jensen og Michael Nguyen
- ISSN: 2446-3124
- Forsidefoto: Kirsten Lindø Dolberg-Møller
- Layout: Pernille Kleinert
- DTP: René Malchow

Usignede artikler og artikler med initialer giver udtryk for Sprognævnets mening. Artikler med navn giver ikke nødvendigvis i enhver henseende udtryk for Sprognævnets mening.

ASH	Anna Sofie Hartling
ESJ	Eva Skafte Jensen
JNJ	Johanne Niclasen Jensen
JS	Jørgen Schack
KLD	Kirsten Lindø Dolberg-Møller
MHA	Margrethe Heidemann Andersen
MR	Marianne Rathje
MN	Michael Nguyen
PJH	Peter Juel Henriksen
THA	Thomas Hestbæk Andersen
TW	Thomas Widmann
WIC	Winnie Collin

Nyt fra Sprognævnet udgives af Dansk Sprognævn. Tidsskriftet udkommer 3 gange om året og er gratis. Du kan tilmelde dig ved at sende en mail til tilmeld@nfs.dsn.dk. Så får du besked hver gang tidsskriftet udkommer. Hvis du senere vil afmelde, sender du en mail til frameld@nfs.dsn.dk.

Følg også Dansk Sprognævn på nettet, på LinkedIn og på Facebook:

- Hjemmesiden: [dsn.dk](https://www.dsn.dk)
- LinkedIn: [Dansk Sprognævn](#)
- Facebook: [Dansk Sprognævn](#)

**Dansk
Sprognævn**

Adelgade 119 B
5400 Bogense